

De twijfels van een filosoof

De Academische Boekengids 22, augustus 2000, pp. 16.

Gedurende mijn studie filosofie (Universiteit van Amsterdam, 1969-1975) had ik voortdurend twijfels of ik wel verder zou moeten gaan. Ik merkte dat veel mensen twijfelden, omdat ze filosofie een zinloos vak vonden of een wel erg theoretische bezigheid. Mijn twijfels betroffen echter mijn eigen inbreng. Ik vroeg me af of ik wel iets aan de wijsbegeerte zou kunnen toevoegen. Ik was bang dat ik, net als mijn medestudenten en docenten, zon betweterig type zou worden dat precies wist wat Kant of Hegel had beweerd en dat met die wetenschap gewapend de wereld belerend tegemoet zou treden en veranderen. Mij stond het type filosoof niet aan dat ik om me heen (in Amsterdam, maar ook in Nijmegen en Groningen) zag: een dorre betweter, die belerend optrad en geen twijfels kende. Mijn grootste angst was dat ik zelf die richting in zou slaan: dikwijls had ik geen vragen over wat ik aangeboden kreeg, vooral als ik een filosofisch boek of artikel voor de eerste keer las. Iedere filosoof wist het zo goed; ieder filosofisch boek trok me mee en liet geen twijfel toe. De redeneringen klonken zo mooi en ik kon er geen speld tussen krijgen.

De wijsgerige teksten zaten prachtig in elkaar. Heidegger over de verheerlijking van de verveling, Sartre over de dodelijke blik van de ander, Marx over de arbeiders die genoeg hebben aan gezelschap, conversatie en drank. Het was voor mij direct invoelbaar en ik was het er helemaal mee eens. Het sloot allemaal prachtig aan bij mijn belevingswereld. En niet alleen bij mij: veel van mijn medestudenten wisten alles al en hadden na een jaar studie hun leermeesters gekozen: Kant, Wittgenstein of Popper. En als ze geen leermeester hadden, dan werden ze door de docenten aangemoedigd een aantrekkelijke filosoof te vinden. Er waren eigenlijk geen twijfels over een probleem. Voor degenen die geen keuze voor een bepaalde filosoof konden maken, bestond verachting: relativisme heette dat, een vloek. Ik worstelde me door de teksten heen, op zoek naar passages die bij mijn interesses aansloten.

Direct na mijn afstuderen leek ik het spoor bijster. En toen leerde ik Tugendhat kennen, met zijn *Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung*. Aanvankelijk enkele colleges - ik kwam na mijn doctoraal begin 1975 in Heidelberg op het eind van het wintersemester - en vervolgens de beknopte door hem zelf geschreven en uitgedeelde collegedictaten. Wat deze omvatten was weliswaar weinig, maar kort en bondig. Het waren precies de onderwerpen die mij interesseerden: identiteit en bewustzijn, wensen en plichten, rechtvaardigheid en eigenwaarde. Al die kwesties waarom ik filosofie was gaan studeren, waarom ik de studie niet had afgebroken en waarom ik die op het eerste gezicht onleesbare boeken had doorgeworsteld, die ik altijd juist had gevonden, maar waar ik niets mee kon, al die kwesties werden hier systematisch doorlopen en af- of goedgekeurd. Wat later verscheen het boek, met een andere stijl, luchtig, vragend en twijfelend, iets suggererend, nagaand of een redenering klopt en afwijzend als ze niet klopt, meestal kijkend naar het tegendeel van een argument, eerlijk, transparant, vasthoudend en met veel voorbeelden verluichtigd. Het boek was een verademing. Eindelijk weg van de kakofonie van Hegel en de calvinistische omhelzingen van Kant. Hier is iemand die zoekt, iemand die twijfels heeft. Tugendhat neemt het adagium serieus: kijk naar de argumenten, kijk naar de definities. Is het allemaal wel waar? Kan je de persoonlijke identiteit misschien ook anders definiëren. Kan het tegendeel van een stelling misschien ook worden bewezen? Wat verandert er in een tekst als je de negatie gebruikt of het meervoud?

Waarom was ik zo vasthoudend met filosofie bezig geweest? Waarom was ik überhaupt met de studie begonnen? Ik was negentien en mijn omgeving vond dat het er slecht voor me uitzag. De lang smeulende conflicten met mijn ouders waren tot een uitbarsting gekomen, reden waarom ik woedend het ouderlijk huis had verlaten. Mijn studie bouwkunde in Delft had ik opgegeven, omdat ik daar niet kon aarden. Mijn baan bij een reclametekenbureau verveelde me mateloos. Ik las veel, vooral Reve, Mulisch en Hermans. Ik begon filosofie te studeren vanwege deze grote drie, hoe merkwaardig dat misschien ook klinkt: via grote schrijvers naar de filosofie. Vooral de essays uit *Het sadistische universum* van Hermans, met name die over De Sade en Wittgenstein, intrigeerden me. Wat een stijl, wat een verrassende wendingen, wat een provocaties. Hier schreef iemand over het paard, over zijn antipathie tegen Engelsen of over de verkrachtingen bij De Sade. Schrijven over sex, zoals Hermans in de jaren zestig, was voor mij een openbaring.

Nadat ik met filosofie was begonnen, verdwaalde ik. Ik vergat Hermans en kwam terecht in het kamp van Hegel en Marx. Veel praten over teksten, veel interpretaties, veel moeilijke filosofie. Iedereen leek gelijk te hebben. Het klonk allemaal zo overweldigend. Wat moest je er nog aan toevoegen? Je ontdekt ook dat sommige filosofen er dubieuze opvattingen op na hielden. Kant was voor de doodstraf. Hegel was een aanhanger van de monarchie en wenste vrouwen niet als ondernemer of politicus te zien. Marx had geen oog voor politieke beslissingsprocessen. Heidegger was een radicale nazi. Mocht ik dat fouten noemen? Het lezen van Hermans leidde mij naar het goede spoor. Of zulke denkbeelden fout waren of niet, ze hadden iets met hun wijsgerige theorieën te maken. Het alledaagse, soms abnormale gedrag van de filosofen deed er wel degelijk toe.

Michiel Korthals is hoogleraar Filosofie van de Landbouwwetenschappen aan de Landbouwniversiteit Wageningen.

Besproken boeken:

Willem Frederik Hermans, *Het sadistische universum*, De Bezige Bij, Amsterdam 1967 (1964).

Ernst Tugendhat, *Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1979.